

tay dillerinin ve Yâkutça gibi uzak Türk lehçelerinin verilerini eş zamanlı olarak kullanabilmektedir. Bir başka eksikliği de söz konusu kelime alışverişlerinin hangi kültürel/coğrafi ortamlarda gerçekleştiği konusunda açık değerlendirmelerde bulunmamış olmasıdır. G. Lewis onun tezini kanıtlamakta başarısız olduğunu ileri sürmüşse de (*Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, s. 68) Onat'ın bu eserini bütünüyle başarısız diye nitelendirmek doğru değildir. Onun Türkçe'den alıntı olduğunu düşündüğü Arapça kelimelerin azımsanmayacak bir kısmının Türkçe'yle ilgili olduğu görülmektedir.

Onat'ın bu incelemelerinde, Güneş-Dil Teorisi'nin ortaya atılışından kırk yıl önce Ferâizcizâde Mehmed Şâkir tarafından yazılmış olan *Persenk* adlı eserin etkisini de aramak gerekir. 1894'te yazılıp II. Abdülhamid'e sunulan ve müellif hattı nüshası Millet Kütüphanesi'nde bulunan eserin (Ali Emîrî Efendi, Sözlük, nr. 128) Dehri Dilçin tarafından kopya edilmiş bir nüshası Türk Dil Kurumu Kütüphanesi'ndedir (A/244). Onat'ın buradaki nüshayı görmüş olması ihtimali vardır. Ferâizcizâde, *Persenk*'te Allah'ın Hz. Âdem'e cennette öğrettiği kelimelerin Türk dili üzerine olduğunu ve bütün dillerin bu ilk dilden çıktığını iddia eder (*DİA*, XII, 365).

Sanılan aksine Onat'ın Güneş-Dil Teorisi'yle olan ilgisi sınırlı kalmıştır. Her şeyden önce Onat bu teorinin kurucuları arasında yer almamış ve hiçbir zaman ateşli bir savunucusu da olmamıştır. Bu konuda belki de en önemli etüdü III. Türk Dil Kurultayı'na sunduğu bildiridir (1936). Bu kurultayda Güneş-Dil Teorisi Komisyonu'nda yer almış, teorinin uygulamasına dair daha çok Arapça örneklerden yola çıkan bir bildiri sunmuş ve kurultay sonunda komisyonun hazırladığı, teoriyi yücelten raporu imzalayanların içinde bulunmuştur. Bu rapora imza atanlar arasında G. Németh, A. Samoyloviç gibi Türkologlar da vardır. Onat'ın söz konusu teoriye ilgisini ve desteğini devrin şartları içinde değerlendirmek gerekir. Ancak o, Arapça'daki Türkçe alıntılar konusunda ısrarlı etütlerine artık bu teorinin anılmadığı 1940 sonrasında da devam etmiş ve konuyla ilgili asıl eserini 1944'te yayımlamıştır. Onat ömrünün sonuna kadar dilde özleşme davasına inanmıştır. Nitekim ölümünden önceki son yazılarından birinde dildeki yeni kelimelere "uydurma" diye karşı çıkanları eleştirmekte, dilde yeni kelimeler yapmanın ve onu yabancı kelimelerden arındırmanın bir gereklilik olduğunu söyle-

mektedir ("Dilde Uydurma", *Dil Dâvası*, Ankara 1952, s. 40-60).

**Eserleri.** Naim Hazım Onat'ın *Babalık gazetesi* (Konya), *Sebilürreşad* mecmuası, Türk dili belletenleri ve *Ulus* gazetesinde birçok makalesi ve şiiri yayımlanmıştır. Bunların dışında başlıca çalışmaları şunlardır: 1. *Türk Dilinin Sami Dillerle Münasebeti* (Ankara 1934). II. Türk Dil Kurultayı'na sunduğu tebliğdir. 2. *Güneşin Uzaklaşmasından ve Batmasından Doğan Anlamlarla Bunları Anlatmaya Yarıyan Sözler Üzerine Güneş-Dil Teorisine Göre Türkçe-Arapça Karşılaştırmalar Tezine Bağlı Örnekler* (İstanbul 1936). 3. *Arapça'nın Türk Diliyle Kuruluşu* (I, İstanbul 1944, II/1, 1951). Üç ciltten oluşan kitap önceki çalışmalara yeni incelemelerin eklenmesiyle meydana gelmiştir. II. cildin sadece birinci fasıkülü basılmıştır, kalan kısmıyla III. cilt Türk Dil Kurumu'nda bulunmaktadır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

Naim Hazım Onat, *Arapçanın Türk Diliyle Kuruluşu*, İstanbul 1944, I, 9-13, 25-26, 40-41, 50-52, ayrıca bk tür.yer.; a.mlf., "Türk Kökleri Arap Dilini Nasıl Doğurmuş", *Hâkimiyet-i Milliye*, Ankara 4 Mart 1933; a.mlf., "Türk Dilinin Sami Dillerle Münasebeti", *TDAY Belleten*, I/1 (1935), s. 1-97; a.mlf., "Sıraç ve Saraç Kelimelerinin Birleşik Kaynağı", a.e., II/5-6 (1940), s. 45-64; a.mlf., "Türkçeden Arap Diline Geçmiş Din ve Kültür Kelimelerinden: 1- Secde Kelimesi ve Arapça Sözlerin Ana Kaynağı", a.e., III/4-5 (1945), s. 293-334; *Türk Dil Kurumunun 40. Yılı*, Ankara 1972, s. 133-138; Abdullah Ceyhan, *Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara 1991, s. 117, 392-393; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, Ankara 1995, III, 549-550; G. Lewis, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu* (trc. Mehmet Fatih Uslu), İstanbul 2004, s. 68; Ömer Asım Aksoy, "Naim Hazım Onat", *TDL*, II/24 (1953), s. 596-598; "Güneş Dil Teorisi", *TA*, XVIII, 189-190; "Onat, Naim Hazım", a.e., XXV, 447; Rekin Ertem, "Güneş-Dil Nazariyesi", *TDEA*, III, 411-413; "Onat, Naim Hazım", a.e., VII, 123; Nurettin Albayrak, "Ferâizcizâde Mehmed Şâkir", *DİA*, XII, 365.



ZÜLFİKAR TÜCCAR

#### ONAY, Ahmet Talat

(1885-1956)

Şair, yazar, edebiyat araştırmacısı.

Çankırı'nın Perdedar mahallesinde doğdu. Babası Hacı Saraç ailesine mensup Hâfız Nûman Efendi, annesi Afife Hanım'dır. Büyük dedelerinden Nûman Münif Efendi kadılık ve müderrislik yapmıştır. İdâdînin orta kısmını Çankırı'da okuyan Ahmet Talat ardından Kastamonu İdâdîsi'ne devam etti (1905-1907), son sınıfın dört ayını Ankara İdâdîsi'nde okuyup 1907-



Ahmet  
Talat  
Onay

de buradan mezun oldu. Aynı yıl kaydolduğu İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Şubesi'ni 1910'da bitirerek Kastamonu Sultânîsi'nde edebiyat öğretmenliğine başladı. Ardından tayin edildiği İzmir Sultânîsi'ndeki öğretmenlik yıllarında İzmir Millî Kütüphanesi'nin ilim heyetine seçildi, *Duygu* ve *Anadolu* gazetelerinin başmuharrirliğini yaptı (1914). 1919'da tekrar Kastamonu Sultânîsi edebiyat öğretmenliği, daha sonra Zonguldak (1920), Bolu (1923) Millî Eğitim müdürlüğü görevlerinde bulundu. 12 Ağustos 1923'te II. dönem Çankırı milletvekili seçildi, parlamento hayatı 1946 seçimlerine kadar devam etti. 22 Eylül 1956'da öldü ve Cebeci Mezarlığı'na defnedildi. Ahmet Talat Onay, Millî Mücadele'de gösterdiği hizmetlerinden dolayı beyaz şeritli İstiklâl madalyası ile ödüllendirilmişti. İlk şiir zevkini ve kültürünü Kastamonu İdâdîsi'ndeki hocalarından alan Ahmet Talat'ın Türklük ve Türkçülük şuurunun doğup gelişmesinde dârülfünundaki hocaları ve özellikle Müftüoğlu Ahmed Hikmet ile Veled Çelebi (Izbudak) etkili olmuştur.

**Eserleri.** 1. *Sarı Çiğdemler*. Onay'ın el yazısıyla olan iki nüshasından faydalanılarak Cemal Kurnaz tarafından yayımlanan eserde aruz ve hece ile halk, divan ve Edebiyat-ı Cedîde tarzında şiirler yer almaktadır (Ankara 1993). 2. *Bolu Livâsı Sahnâmesi* (Bolu 1340). Eserin harsiyat ve edebiyat bölümüyle âlimlerin ve meşhurların biyografileri kısmını Ahmet Talat kaleme almıştır. 3. *Âşık Dertli, Hayatı, Divanı* (Bolu 1928). 4. *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i* (İstanbul 1928, 1933; Ankara 1996). Ahmet Talat'a asıl şöhretini sağlayan ve klasik kaynaklar arasında yer alan eserde örneklerden hareketle halk şiirinin bazı kuralları belirlenmiş, şekil ve tür ayırımında mûsikinin rolüne dikkat çekilmiştir. 5. *Çankırı Şairleri* (I-II, Çankırı 1931-1933). 6. *Türk Şiirlerinin Vezni* (İstanbul 1933; Ankara 1996). 7. *Âşık Tokatlı Nuri* (Çan-



kırı 1933). 8. *Dâstân-ı Ahmet Harâmî*. XIV. yüzyılda kaleme alındığı sanılan bu aşk mesnevisi önce *Duygu* gazetesinde tefrika edilmiş, daha sonra iki defa basılmıştır (Çankırı 1933; İstanbul 1946); ancak tek nüshaya dayandığı için eserde bazı okuma hataları vardır. 9. *Bir Bilginin Tenkidini Tenkit* (Çankırı 1937). Hüseyin Namık Orkun'un eleştirisine cevap olarak yazılmış bir makalenin ayrı basımıdır. 10. *Es-ki Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Eserde divan şiirinde geçen kavram, kıssa, âdet, inanış ve kişi adları örnek beyitlerle açıklanmaktadır. Alfabetik sıralanmış yaklaşık 1000 maddeden oluşan kitap 1942 yılında Maarif Vekâleti'ne yayımlanmak üzere teslim edildiği halde basılmamış, daha sonra yeniden ele alınarak neşredilmiştir (haz. Cemal Kurnaz, Ankara 1992; İstanbul 1996). 11. *Kızılbaş Şiirinde Sual-Cevap* (baskı yeri yok, 1953). 12. *Millî Mücadele Yazıları* (haz. Cemal Kurnaz – Şefika Kurnaz, İstanbul 1995). Millî Mücadele sırasında *Açıksöz* gazetesinde yayımlanan yazılardan meydana gelmiştir.

Ahmet Talat'ın, 1910-1911'de Kastamonu'da kendi çıkardığı *Tiraje* dergisiyle 1930-1938 yılları arasında Çankırı'da yayımladığı *Duygu* gazetesi başta olmak üzere çoğu mahallî olan *Açıksöz*, *Koroçlu*, *Dertli*, *Halk Yolu*, *Necat*, *Abant*, *Eşref*, *Muallim*, *Sa'y*, *Hüküm*, *Yeni Fikir* gibi gazete ve dergilerde makaleleri çıkmıştır. Bu makalelerin bir kısmında Sühâ Zâhir takma adını kullanırken bazılarını sahibi olduğu yayının adıyla veya imzasız yayımlanmıştır. Bunlar halk edebiyatı, halk müsikisi, hâtırâ notları, Türk dilinin çeşitli meseleleri, kitap tanıtımı ve eleştiri gibi konulara dairdir.

Onay'ın çeşitli kitaplarının sonunda yayımlanacağını bildirdiği eserleri de şunlardır: "Çankırı Şairleri III", "Fuzûlî ve Nedim Hakkında Tetkik-i Edebî" (İzmir ve Kastamonu liselerinde verdiği edebiyat tarihi derslerinden), "Hoca Mesud'un Süheyl ü Nevbahâr'ı" (Almanya'da tıpkı basımı yapılan Berlin nüshası ile Çankırı'da bulunan yazma nüshanın karşılaştırılması), "Âşık Cöngü" (halk ve saz şairlerinin seçme eserlerinden meydana gelen şiir mecmuası), "Dil Kavgamız" (İshak Refet ile aralarında geçen polemikte *Duygu* gazetesinde verdiği cevaplar), "Çankırı Köy Adları".

#### BİBLİYOGRAFYA :

TBMM Arşivi, dosya nr. 478; Ahmet Talât Onay, "Nasil Türkçü Oldum?", *Duygu*, sy. 277-282, Çankırı 11 Nisan – 16 Mayıs 1936; İbnülemin,

*Son Asır Türk Şairleri*, s. 1898-1900; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936, I, 356-359; Gövsa, *Türk Meşhurları*, s. 292; Aziz Demircioğlu, *100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972*, Kastamonu 1973, s. 7-8, 77, 156; Cemâl Kurnaz, *Ahmet Talât Onay*, Ankara 1990; a.m.f., "Ahmet Talât Onay, Hayatı, Eserleri, Şiirleri", *TKA*, XXVI/2 (1989), s. 185-213; a.m.f., "Haşim Nezihî Okay ile Ahmet Talât Onay'ın Mektuplaşmaları", *Müteferrika*, sy. 13, İstanbul 1998, s. 53-73; Nurullah Ataç, "Türk Şiirlerinin Vezni", *Milliyet*, İstanbul 21 Nisan 1934; Velet Çelebi [İzbudak], "Kıymetli Bir Âlim ve Eserleri", *Vakit*, İstanbul 15 Mart 1934; "Ahmet Talât Onay", *Yeni Yayınlar*, II/1, Ankara 1957, s. 11-12; Fevziye Abdullah Tansel, "Mehmetçik'in Sakarya Destanı ve Çankırlı Ahmet Talât Bey", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, IV/9, İstanbul 1981, s. 10-15; İsmail Parlatır, "Onay, Ahmet Talât", *TA*, XXV, 447; "Onay, Ahmet Talât", *TDEA*, VII, 123.



CEMAL KURNAZ

## ONİKİ ADA

Ege denizinin güneydoğusundaki adalardan bir kısmına verilen ad.

Oniki ada tabiri, irili ufaklı birçok adası bulunan Ege denizinin güneydoğu kesiminde Anadolu kıyılarında yakın konumda yer alan ve Mentеше adaları, Güney Sporad adaları gibi isimlerle anılan adalar grubunun 1912'de İtalyan işgaline uğrayan bir bölümüne Yunanlılar'ın verdiği Dodecanissas adlandırmasının Türkçe tercümesine dayanır. Bu adalar Batnoz (Patmos), Lipso, Leryoz (Leros), Kilimli (Kalimnos), İstanköy (Kos), İstanpulya (Astipalaya / Astropalya), İncirli (Nisiros), İlyaki (Tilos), Sömbeki (Simi), Kerpe (Karpatos), Herki (Halki) ve Kaşot'tur (Kasos). Bunların çoğu Anadolu'nun devamı olan kıta sahanlığı üzerindedir ve fizikî bakımdan Anadolu'nun bir parçasıdır. Dodeca-nissas (Dodecanese) tabiri bütün Batı dillerinde kullanıldığı gibi Osmanlı Türkçesi'nde "Cezâyir-i isnâ-âşer" şeklinde geçer.

1309 yılından beri Saint-Jean şövalyelerinin elinde bulunan Rodos ve Oniki Ada 1522'de Kanûnî Sultan Süleyman tarafından fethedildi. Anadolu'nun savunması açısından stratejik önemi olan bu adalar önce kaptanpaşalığa, ardından Rodos sancağı adıyla yeni oluşturulan Cezâyir-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlandı. 1867'de kabul edilen Vilâyetler Nizamnamesi ile yeni bir idarî düzen kurulurken Biga, Rodos, Midilli, Sakız, İstanköy ve Kıbrıs sancak ve mutasarrıflıkları Cezâyir-i Bahr-i Sefid vilâyeti adı altında bir araya getirildi. Bir süre sonra Biga ile Kıbrıs'ın ayrılması ve İstanköy'ün yerine Limni'nin sancak merkezi olmasıyla

sancak sayısı dörde indirildi (Rodos, Sakız, Midilli, Limni). Bu sırada vilâyet merkezi Rodos'la Sakız arasında birkaç defa değiştirilirse de nihayet Rodos vilâyet merkezi oldu. Oniki Ada açısından vilâyetin son şekli şöyle idi: Rodos sancağı Rodos, Sömbeki ve Kerpe kazalarından oluşuyordu. Herke ve Meis Rodos'a, İlyaki Sömbeki'ye ve Kaşot Kerpe'ye bağlı nahiyelerdi. Sakız sancağı da İstanköy, Kilimli ve Leryoz kazalarından meydana geliyordu. İncirli İstanköy'e, İstanpulya Kilimli'ye, Batnoz ve Lipso Leryoz'a bağlı nahiyelerdi.

Osmanlı yönetimi, 1523'te çıkarılan bir fermanla Rodos ve İstanköy dışındaki adalara vergi alınabilecek kapasitede nüfus ve ekonomik yeterlilikleri olmadığından bazı idarî ve malî kolaylıklar tanıdı ve "maktu" denilen yıllık bir meblağı toplu şekilde cüzi ölçüde ödeme kolaylığı getirdi. Adaların adlı-hukukî denetimi ise merkezden gönderilen kadıya havale edildi. Rodos ve ona tâbi adalar grubu tahrir sistemiyle belirlenmiş bir statü içindeydi; padişah haslarına ve timarlara bölünmüştü. İstanköy, Leryoz ve Kilimli'de kale muhafızı timarları vardı. Ayrıca yine Rodos dışında Herki, İncirli, İstanköy, Sömbeki, İleki / İlyaki, Kilimli ve Leryoz adalarının gelirleri Kanûnî Sultan Süleyman'ın vakfına ait bulunuyordu. Ruslar'ın 1770'te Ege denizindeki faaliyetleri adalardaki asayişin sarsılmasına yol açan bir başlangıç oldu. 1821'de Mora isyanı patlak verince Rodos ve Oniki Ada halkı da ayaklandı. Osmanlı hükümeti Rodos'a asker sevk ederek isyanı bastırdı. İngiltere, Fransa ve Rusya, Mora'yı ve diğer adaları geçici olarak himayelerine aldıklarını açıkladılar. Mora isyanını desteklemek için Osmanlı Devleti'ne savaş açan Rusya ile imzalanan Edirne Antlaşması sınırları belirsiz Yunanistan'ın bağımsızlığını öngörüyordu. "Üç büyükler" 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolü ile yeni devletin sınırlarını belirlediler. Kuzey Sporad ve Kiklat adaları ile Eğriboz adası Yunanistan'a verildi. Buna karşılık 39° kuzey enlemi ile 26° doğu boylamının doğusunda kalan bütün adalar Osmanlı egemenliğinde bırakıldı. Osmanlı hükümeti de 24 Nisan 1830'da Yunanistan'ın bağımsızlığını ve sınırlarını tanıdı.

Osmanlı hâkimiyetindeki adalara ilk saldırı, Trablusgarp ve Bingazi'deki çıkarılarını koruma gerekçesiyle 1911'de Osmanlı Devleti'ne savaş açan İtalya'dan geldi. İtalya 28 Nisan – 20 Mayıs 1912 tarihleri arasında İstanpulya, Rodos, Herke, Kerpe, İlyaki, Leryoz, Batnoz, Kilimli, Lipso, Sömbeki ve İstanköy adalarıyla birlikte toplam